

ЗАКЉУЧАК

*У себја, какъ хочешъ, а в гостяхъ,
какъ велятъ.*

*Код куће како желиш, а у гостима
како наредe.*

Пословицы русскаго народа. Сборникъ В. Даля, Москва, 1862 г.

Општи правац развоја руске заједнице у ФНРЈ/СФРЈ је био јасан. Преостали Руси стекли су статус непожељне мањине (од власти, не и народа) и морали су да се асимилирају или бар да се јавно и приватно понашају као да су се асимилирали и то све до краја седамдесетих година. Припадници треће генерације белих Руса (деца рођена у Југославији после 1945. године) већ не говоре свој језик, док они поједини који су га савладали то су учинили пре учењем овог језика него очувањем породичних традиција. У току једне деценије био је завршен процес трансформације руске емиграције у националну мањину, што је још 1942. описао непознати српски аутор: „Њихову психологију избеглиштва било је веома тешко, ако не и немогућно разумети, поготово када је то избеглиштво трајало више од две дугачке деценије у којима се штошта изменило, а највише сами људи. У нашем односу према њима било је много момената, када смо ми са њима заједно трагично и болно саосећали. У нашој средини они старији су већ почели лагано да изумиру, млађи, код нас рођени, били су на путу коначног претапања у наш живи народни организам. Они већ носе снажна, неизгладива обележја нашег духа, наше средине и наше културе. Тај печат који смо им ми утисли у њихов дух, у њихову психологију неће моћи бити исписан. Верујемо да ће га радо носити у себи, потсећајући се увек на оне дане који су преживљени у Србији и који се не могу заборавити.“¹¹²² Процес асимилације увиђали су и сами активисти руске емиграције, који су узалудно покушавали да зауставе овај природни ток стапања. Без „мера за одржавање везе са руским самцима, распршеним по мањим селима они су се стапали са околном средином... Чак и потпуно руске породице настањене

---

¹¹²² „Руска емиграција у Србији. У Србији данас живи 21.000 руских емиграната“, *Обнова*, 21. септембра 1942.

усамљено у чисто српским селима, на све гледају очима већине која њих опкољава...“¹¹²³

Пописи становништва из 1961, 1971, 1981. и 1991. бележили су стални тренд опадања броја припадника руске националне мањине у СФРЈ без њеног званичног признања. Овај необичан статус руске националне мањине у Југославији скоро да није привлачио јавну пажњу. Први је јавно (али опрезно) указао на ову нелогичност хрватски историчар компликоване биографије И. Очак. Констатовао је да званично „у нашој земљи нема руске националне мањине тако бројчано и организацијски сређене као што су чешка, словачка, мађарска, талијанска, (русинска) украјинска и др. Али постоји довољан број људи руске националне припадности чија је улога у нашој земљи специфична с обзиром на њезино формирање као етничке групе и с обзиром на њезину бројност. Наиме, за разлику од споменутих националних група које су се формирале као националне мањине и уживају сва национална права, Руси се као такви нису формирали. Као што се зна већина споменутих националних група формирала се као националне мањине најкасније у прошлом стољећу. Руске националне групе, али не као мањинске појављују се најмасовније тек 20-их година овог стољећа. И то је једна од њезиних специфичности.“ Уосталом ни он није предубоко улазио у питање зашто потомци колонијалиста које је аустријски монарх доселио на Балкан (махом у Босну и Херцеговину, Војводину и Славонију), да би разудио локално православно становништво, могу да буду национална мањина, а потомци руских емиграната, за које се „енергично заузимао особно краљ Александар Карађорђевић, који (...) је одредио мјесто боравка емигрантима и прописао материјалну помоћ и скрб за ‘руску браћу’“ то не могу да буду.¹¹²⁴

Те 1987. на површину је избила и још једна страна ових дешавања. Неформални чајеви са сународницима и дружења са пријатељима из генерација руских школа расутих по белом свету претворили су Русе у Југославији у неку врсту специфичне затворене групе попут „марана“ у Шпанији или „криптојермена“ и „криптојевреја“ у Турској. Званично нису испољавали своје порекло, нису говорили ру-

1123 ГАРФ, Р-6792, оп. 1, д. 327, л. 28.

1124 I. Очак, „Руски емигранти i narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije“, 1987, *Historijski zbornik* (1), 297–307.

ски поред других људи. Опуштали су се у том смислу само у међусобним разговорима и у руској цркви Св. Тројице на Ташмајдану.

Слава Кадетског корпуса у Белој Цркви обележавала се 5. децембра. Укидањем корпуса у јесен 1944. у Србији је остало неколико бивших кадета. У зиму 1945. према предлогу свештеника корпуса Антонија (Бартошевића) 6. децембра у Београду је био одржан молебан за успомену на ове догађаје. Архимандрит РПЦ (МП) А. Бартошевић добио је совјетско држављанство 1948, али није успео да добије улазну визу у СССР и повукао се 1949. у Швајцарску, али идеја коју је он утиснуо у срца бивших кадета није нестала.¹¹²⁵ Неформалну улогу иницијативне групе у чувању успомена на прошлост је одиграла група бивших кадета, који су се ослањали на помоћ пријатеља кадета расутих ратним вихором по свету. Символ њихове активности и прво јавно испољавање постојања руске националне мањине била је одлука донета 1982. да се на гробљу у Белој Цркви постави споменик наставницима и школарцима руских образовних установа у Југославији. Величанствени мермерни споменик у облику капеле пројектовао је руски архитекта Григориј Самојлов, али због мањка средстава морало је да дође до његовог смањења¹¹²⁶. Профил капеле као споменик био је постављен у задњем ћошку „руске парцеле“ на старом православном гробљу у Белој Црки, а 9. октобра 1987. у присуству бројних руских гостију из земље и иностранства споменик је био освештан.

Све до 1991. руска национална мањина у Југославији није могла да оснива своја културно-уметничка друштва. Није смело ни да се наглас говори о њиховом доприносу култури и развоју друштва у Србији у периоду између два светска рата. Тема доприноса руске емиграције развоју српске културе у Србији почела је да се развија у јавном дискурсу тек деведесетих година пионирским радовима филолога Остоје Ђурића, историчара Мирослава Јовановића и доајена ове теме Алексеја Аресњева.

1125 М. В. Шкаровский, Архиерейский Синод Русской Православной Церкви за границей и русская церковная эмиграция в Югославии после окончания второй мировой войны (в 1945–1950-х гг.) // *Христианское чтение*, 2015 (6), 219—272.

1126 Музеј науке и технике, ф. Г. Самојлов.

До 2000. већина „руских жена” југословенских држављана (збирни назив за особе из бивших република СССР-а) веома је тешко могла да добије држављанство. Тек од почетка двехиљадитих дошло је до попуштања (укидања посебних отежавајућих мера) става према додељивању држављанства брачним друговима (од којих су многи већ живели у земљи неколико деценија у статусу „привремено настањених странаца”). У истом периоду била је укинута (незванична али веома чврста) забрана на оснивање руских удружења. Признање легитимности присуства Руса у Србији (у виду националног савета) започето је тек пре неколико година. Прво је 24. децембра 2016. основан Национални савет руске националне мањине, у згради локалног представништва руске федералне агенције „Россотрудничество“ (познате као Руски дом) а у присуству српских званичника.¹¹²⁷ Најзад, 25. децембра 2018. решењем Министарства државне управе и локалне самоуправе бр. 90-00-000180/2018-27 у Регистар националних савета на регистарском листу 23 био је уписан Национални савет руске националне мањине. Реалне резултате рада ове организације показале време.

У нашем веку руска заједница у Србији (где се као и у прошлом веку концентрише највећи део Руса на Западном Балкану) почела је поново да расте. До почетка 2022. број Руса у био је око седам-осам хиљада, од тога је у Београду живело око четири хиљада Руса.¹¹²⁸ Након избијања трагичних догађаја 2022. у Србији је пријавило боравак 104 хиљаде држављана Русије и 18 хиљада држављана Украјине.¹¹²⁹ Део ових људи спада у категорију руске националне заједнице у Србији са различитим статусима. Ова нова руска заједница далека је по значају и доприносу од некадашње руске емиграције која је пуно урадила за Краљевину СХС/Југославију али је носила стигму непризнате мањинске заједнице у ФНРЈ/СФРЈ.

1127 Osnovan Nacionalni savet ruske nacionalne manjine u Srbiji, *Minority News. Mecečni bilten o životu nacionalnih manjinskih zajednica u Srbiji*, 2016/31 (decembar).

1128 <https://russkiymir.ru/publications/85075/>

1129 <https://www.blic.rs/vesti/beograd/vise-od-100000-ih-je-doslo-za-zivot-najcesce-biraju-elitni-vcacar-ko-zaradjuje-na/11pl3r5>